

**INSTITUTT
FOR SAMFUNNS-
FORSKNING**

Valgdeltakelse i ulike aldersgrupper

*Historisk utvikling og oppdaterte tall
fra stortingsvalget 2013*

Et notat av

Johannes Bergh

Institutt for samfunnsforskning
Oslo 2013

Innledning

Graden av politisk engasjement og deltakelse blant ungdom har vært et tema i offentlig debatt i Norge de senere år. Valgdeltakelsen blant førstegangselgere har i en lengre periode vært lav sammenliknet med andre aldersgrupper (se f.eks. Bergh og Ødegård 2013). Deltakelsen blant de yngste velgerne har gjerne ligget omtrent 20 prosentpoeng under den totale deltakelsen i landet. Dette har ført til en bekymring fra ulike hold. Det er naturlig å se forsøket med stemmerett for 16-åringer ved lokalvalget i 2011 som et resultat av en slik bekymring. Det samme året, i 2011, ble politisk engasjerte ungdommer utsatt for et terrorangrep og et massedrap på Utøya den 22. juli. I etterkant av terrorangrepene har det i særlig grad vært en interesse for ungdoms involvering i politikk, hvor det politiske engasjementet til ungdommene på Utøya gjerne fremstår som et ideal.

Denne interessen fikk et tydelig uttrykk i forbindelse med stortingsvalgkampen i 2013. Flere av de største mediene i Norge la vekt på å appellere til unge velgere for å få dem til å delta i valget. Aftenposten ledet en kampanje som inkluderte en rekke andre aviser hvor målet var å få opp deltakelsen blant de unge. Andre medier (blant annet NRK) og offentlige myndigheter la vekt på å få frem et budskap til ungdom, og kanskje særlig til førstegangselgere, om at de burde stemme.

Formålet med dette notatet er, først, å presentere etablert kunnskap når det gjelder forholdet mellom alder og valgdeltakelse. Har det alltid vært slik at de unge deltar minst? Hvilke aldersgrupper deltar mest, og hvem deltar minst? Hva kan forklare sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse? For det andre ønsker vi å presentere resultater fra stortingsvalget 2013. Ser vi en økning i valgdeltakelsen blant førstegangselgere i 2013? Er sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse den samme i 2013 som tidligere, eller ser vi tendenser til endring over tid?

Notatet¹ er en første analyse av resultater fra stortingsvalget 2013. Valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning vil gjennomføre mer omfattende analyser av valgdeltakelse og andre forhold ved 2013-valget i tiden som kommer. De endelige resultatene blir publisert i en bok i 2015.

1. Takk til Tove Bergseteren i Statistisk sentralbyrå for innsamling data, og til Atle Hennem Haugsgjerd, Jo Saglie, Guro Ødegård og Bernt Aardal for kommentarer til tidligere versjoner av notatet.

Hva vet vi fra tidligere forskning?

Utallige statsvitenskapelige studier har hatt som mål å identifisere hvem som deltar i valg og hvem som er hjemmesittere. I en gjennomgang av vitenskapelige studier i perioden 2000 til 2010, finner Kaat Smets og Carolien van Ham (2013) i alt 170 variabler som har blitt brukt til å forklare valgdeltakelse i ulike land. De to viktigste av disse variablene er alder og utdanningsnivå. Den sterke sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse, som er et generelt funn i demokratiske land, skyldes først og fremst den lave valgdeltakelsen blant de yngste velgerne. Det blir gjerne sagt at valgdeltakelsen er lav blant de yngste, deltakelsen øker så med alderen, og det er de middelaldrende stemmeberettigede som deltar i størst grad. Blant de eldste finner man en synkende deltakelse (Bjørklund og Kjær 2002, Christensen mfl. 2013, Elklit mfl. 2005, Franklin 2004, Milner 2010, Wolfinger og Rosenstone 1980). Nyere studier har nyansert bildet når det gjelder de yngste velgerne. Bhatti og Møller Hansen (2012) finner at valgdeltakelsen blant de aller yngste, særlig blant 18-åringene, er noe høyere enn blant andre unge velgere (i 20-årene). Liknende funn er gjort i Finland og USA (Bhatti mfl. 2012). Dette mønsteret ble særlig tydelig i forbindelse med forsøket med senkning av stemmerettsalderen til 16 år i enkelte kommuner i Norge ved lokalvalgene i 2011. Valgdeltakelsen blant de tre yngste årskullene 16, 17 og 18 år, var betydelig høyere enn i noe eldre årskull. Deltakelsen gikk så ned fra og med 19 år, og nådde et bunnpunkt ved 22 år, før deltakelsen gikk gradvis opp med økende alder. For velgere opp til 30 år er det dermed en U-formet sammenheng mellom alder og valgdeltakelse (Bergh og Ødegård 2013).

Sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse blir gjerne forklart med livsfasene de ulike aldersgruppene befinner seg i. Aldersgruppen 16 til og med 18 år er i Norge i hovedsak elever på videregående skole. De får undervisning i demokrati og valg, og de deltar gjerne i skolevalget rett før valgdagen. I tillegg bor denne gruppen ofte hjemme hos sine foreldre, etablert i et lokalsamfunn, og er dermed i en stabil livsfase. Disse forholdene har en positiv effekt på deltakelsen. Velgere tidlig i 20-årene, derimot, er i en overgangsfase i livet. De går ikke lenger på videregående skole og de har gjerne flyttet hjemmefra. I slike perioder er deltakelsen lav. Etter hvert som man blir eldre, blir integrert i et lokalsamfunn og kanskje stifter familie, øker interessen for politikk. Det kan også oppstå et sosialt press fra lokalmiljøet rundt den enkelte som gjør at deltakelsen går opp. Deltakelsen forblir høy i de middelaldrende aldersgruppene, men går noe ned i de aller eldste aldersgruppene. Det kan skyldes lavere sosial integrasjon blant de eldste, som for eksempel ikke lenger deltar i arbeidslivet, men det kan også skyldes alderdommen i seg selv, og svakere helse.

Disse livsfase-forklaringene har utvilsomt noe for seg. Men, det er også tenkelig at forskjeller mellom aldersgrupper ikke bare skyldes livsfase, men at de uttrykker mer varige forskjeller mellom generasjoner. Slike generasjonsforskjeller kan forklare en generell nedgang i valgdeltakelse over tid; de eldste generasjonene som er mest tilbøyelige til å delta blir etter hvert skiftet ut av yngre velgere som er

mindre aktive på valgdagen (Gallego 2009). Mark N. Franklins (2004) analyser av den generelle nedgangen i valgdeltakelse i de fleste vestlige land siden 1960-tallet, kombinerer en livsfase- og generasjons-forklaring. Han hevder at endringen i stemmerettsalderen fra 21 til 18 år, som ble gjennomført i de fleste demokratiske land på 1960- og 1970-tallet,² har hatt en negativ effekt på valgdeltakelsen. Endringen har bidratt til at unge velgere får stemmerett i en fase i livet hvor man er lite tilbøyelige til å være interessert i politikk. De yngste generasjonene har derfor startet sin "karriere" som velgere med å ha lav deltagelse, og dette har påvirket deres deltagelse senere i livet. Den livsfasen man er i når man får stemmerett preger en hel generasjon av velgere, ifølge Franklin (2004).

Generasjonsutskiftninger forklarer dermed nedgang i valgdeltakelsen over tid.

En siste forklaring på forskjeller i deltagelse mellom aldersgrupper er det vi kaller periodeeffekter. Når man skal forklare variasjon i deltagelse er det også nødvendig å studere kjennetegn ved hvert enkelt valg. Viktige og spennende valg hvor store spørsmål står på spill mobiliserer flere velgere enn valg som fremstår som mindre viktige. For velgere som opplevde viktige valg i sine formative år, blir kanskje deltagelse en vane som preger dem senere i livet (Franklin 2004). Slike forhold kan også slå ulikt ut i ulike aldersgrupper. Det så vi blant annet ved lokalvalgene i 2011. Oppfordringen om å delta i valget, som et "svar" på terrorangrepene 22. juli, så ut til å nå frem til unge velgere i større grad enn de eldre (Bergh og Ødegård 2013).

Når man ser på tidligere forskning under ett, er det i sum liten grunn til å forvente noe annet enn en sterk sammenheng mellom alder og valgdeltakelse. I de resterende delene av dette notatet ser vi nærmere på denne sammenhengen i forbindelse med norske stortingsvalg i perioden fra 1985 til og med 2013. Avslutningsvis vil vi skissere mulige forklaringer på sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse, med særlig fokus på 2013-valget.

Data

I Norge vet vi strengt talt ikke hva den nøyaktige valgdeltakelsen er i ulike aldersgrupper. Det samles ikke inn offisiell statistikk over den totale deltagelsen i ulike aldersgrupper; heller ikke etter andre sosiale kjennetegn.³ Dette er ikke unikt for Norge; de færreste land har slike tall i sine offisielle registre.

I dette notatet bruker vi den såkalte bruttofilen fra de norske stortingsvalgundersøkelsene i perioden fra 1985 til og med 2009. Ved hvert stortingsvalg trekker Statistisk sentralbyrå et tilfeldig utvalg av 3 000 velgere under 80 år fra manntallet. Utvalget inneholder informasjon om alder, kjønn og valgdeltakelse. Data om deltagelse er hentet direkte fra manntallet; det er altså sikker informasjon.

2. I Norge ble stemmerettsalderen senket til 18 år til lokalvalgene i 1979.

3. Frem til og med 1985 ble det samlet inn statistikk over valgdeltakelsen blant kvinner og menn. Dette var totaltall; altså en fullstendig telling av deltagelsen til stemmeberettigede kvinner og menn.

Ved stortingsvalget i 2013 gjennomførte vi en større manntallsundersøkelse hvor vi undersøkte deltakelsen til i alt 9 608 stemmeberettigede. Vi har derfor et større tallgrunnlag, og dermed sikrere tall, fra 2013 enn fra hvert av de tidligere valgene.

Resultater

Valgdeltakelsen i ulike aldersgrupper ved stortingsvalget 2013 vises i tabell 1, og tallene er sammenliknet med forrige stortingsvalg i 2009. Utviklingen fra 2009 til 2013 fremgår som endringen i deltakelse i ulike aldersgrupper.

Resultatene i tabellen er basert på utvalgsdata. Det betyr at det er feilmarginer knyttet til tallene. Endringer som går utover feilmarginene, og som dermed er statistisk signifikante, er markert med **uthevet skrift** i tabellen.

Valgdeltakelsen økte med 1,9 prosentpoeng i hele elektoratet fra 2009 til 2013. Denne endringen er *ikke* likt fordelt mellom aldersgruppene. Det er først og fremst blant unge velgere deltakelsen økte. Det er en markant økning i førstegangselvernes (18 - 21 år) deltakelse, på 10 prosentpoeng. Også blant dem vi kan kalle "andregangselverne", aldersgruppen 22-25 (som har hatt mulighet til å delta i ett tidligere stortingsvalg), økte deltakelsen betydelig fra 2009 til 2013. I de fleste andre aldersgrupper er det en ikke-signifikant endring i deltakelsen fra 2009 til 2013. Unntaket er den eldste aldersgruppen som vi har data for ved begge valg (aldersgruppen 60 - 79 år). Også blant disse kan vi notere en signifikant økning i deltakelsen, men økningen er ikke så stor som blant de yngste.

Tabell 1. Valgdeltakelse etter alder ved stortingsvalget i 2013, sammenliknet med 2009. Prosent, prosentpoeng

	2013	2009	Endring	N - 2013	N - 2009
18 - 21	66,5	56,2	10,3	693	231
22 - 25	62,5	54,8	7,7	641	165
26 - 29	69,4	67,8	1,6	559	181
30 - 39	76,7	77,4	-0,7	1437	523
40 - 49	80,5	78,6	1,9	1807	577
50 - 59	83,3	82,9	0,4	1591	557
60 - 79	86,3	82,4	3,9	2282	737
80 år eller eldre	68,8	*	*	581	
Totalt	78,2	76,4	1,8		

* Har ikke data for aldersgruppen 80 år eller eldre i 2009
Endringer skrevet med **uthevet skrift** er statistisk signifikante, minst på 5%-nivå.

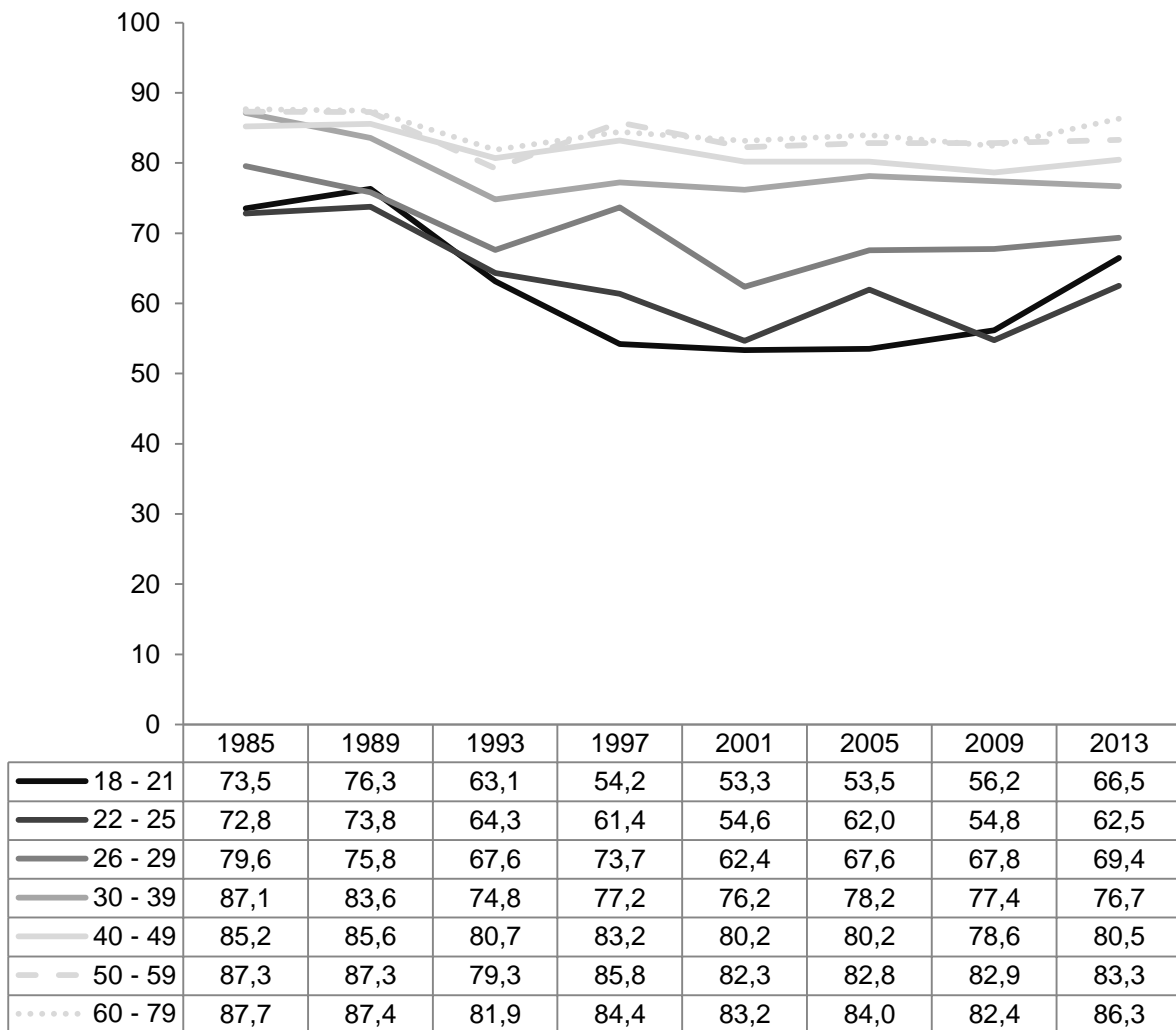
I sum ser vi altså en betydelig økning i deltakelsen blant velgere som er 25 år eller yngre. Det må bety at forskjellen mellom aldersgruppene har blitt mindre og at sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse svekkes ved 2013-valget.

Figur 1 viser utviklingen i de ulike aldersgruppene fra 1985 til og med valget i 2013.

Ved de to valgene på 1980-tallet ser vi forholdsvis små forskjeller i deltakelse mellom aldersgruppene. Valgdeltakelsen blant førstegangselgere var særlig høy ved valget i 1989. Dette valget har blitt omtalt som "miljøvalget", fordi miljøsaken kom på dagsorden for første gang. Dette var en sak som i særlig grad mobiliserte unge velgere, og som bidro til å forklare den høye deltakelsen blant førstegangselgere i 1989 (Valen mfl. 1990; Aardal 1999). Ved valgene på 1990-tallet (1993 og 1997) er den totale deltakelsen lavere enn på 1980-tallet, og det oppstår store forskjeller i deltakelse mellom aldersgruppene. De yngste deltar i minst grad og deltakelsen øker med økende alder. Dette mønsteret består til og med valget i 2009.

I 2013 kan det se ut som utviklingen reverseres. Den kraftige økningen i deltakelsen blant de to yngste aldersgruppene gjør at de totale forskjellene i deltakelse etter alder blir mindre. Riktignok er forskjellene ikke så små som de var på 1980-tallet.

Figur 1. Valgdeltakelse etter alder ved stortingsvalgene fra 1985 til 2013. Prosent

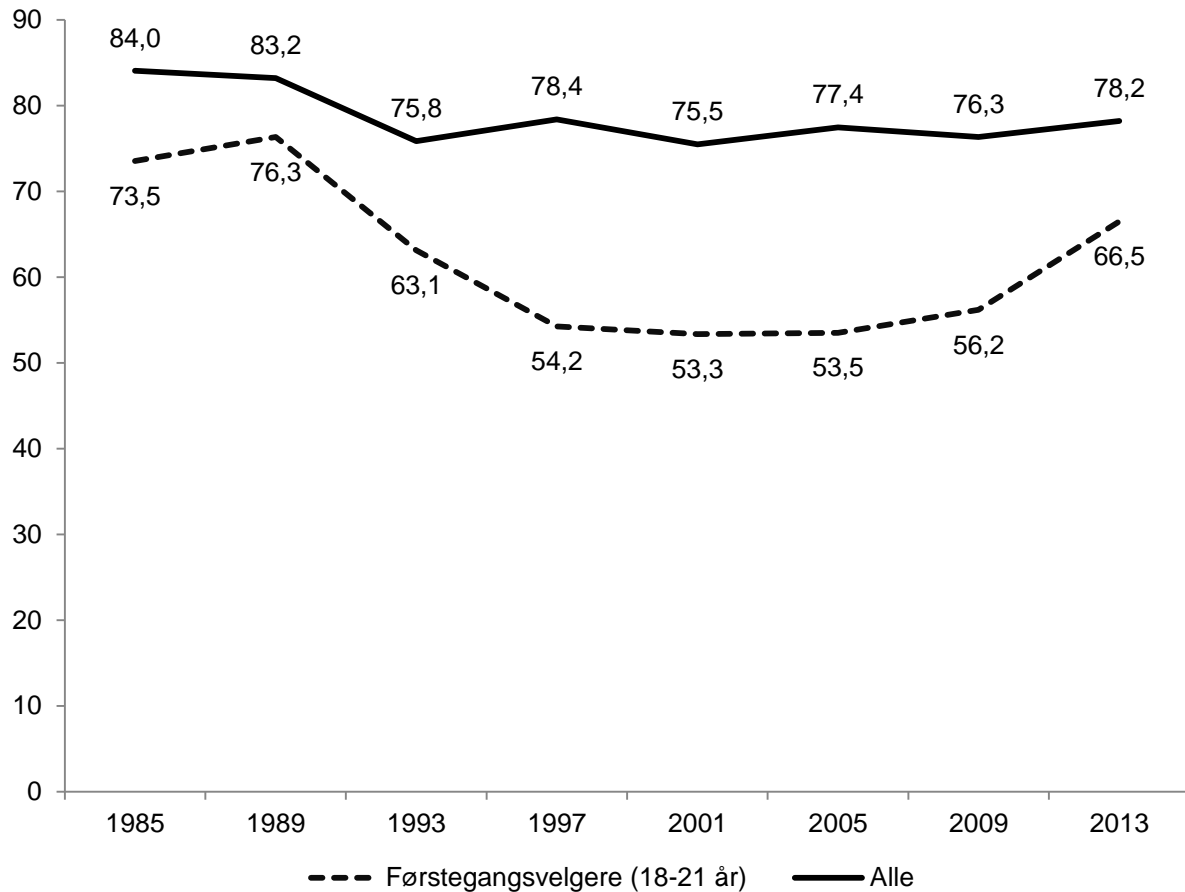

I figur 2 ser vi nærmere på den kanskje mest interessante gruppen: førstegangselgerne (18-21-åringene). De yngste velgerne sammenliknes her med den totale valgdeltakelsen i hele landet i perioden fra 1985 til og med 2013.

Utviklingen vi allerede har observert blir spesielt tydelig i figur 2. På 1980-tallet, og særlig i 1989 var det små forskjeller i deltakelse mellom førstegangselgere og andre velgere. Deltakelsen var generelt høy i alle aldersgrupper. I 1993 går deltakelsen ned i landet som helhet, og den går særlig ned blant førstegangselgere. Deltakelsen blant førstegangselgere går igjen kraftig ned fra 1993 til 1997, og det har

da oppstått et gap på over 20 prosentpoeng mellom førstegangsvelgere og hele elektoratet. Dette gapet vedvarer til og med 2009-valget, men krymper altså betydelig ved valget i 2013.

Figur 2. Valgdeltakelse blant førstegangsvelgere, og totalt, ved stortingsvalgene fra 1985 til 2013. Prosent

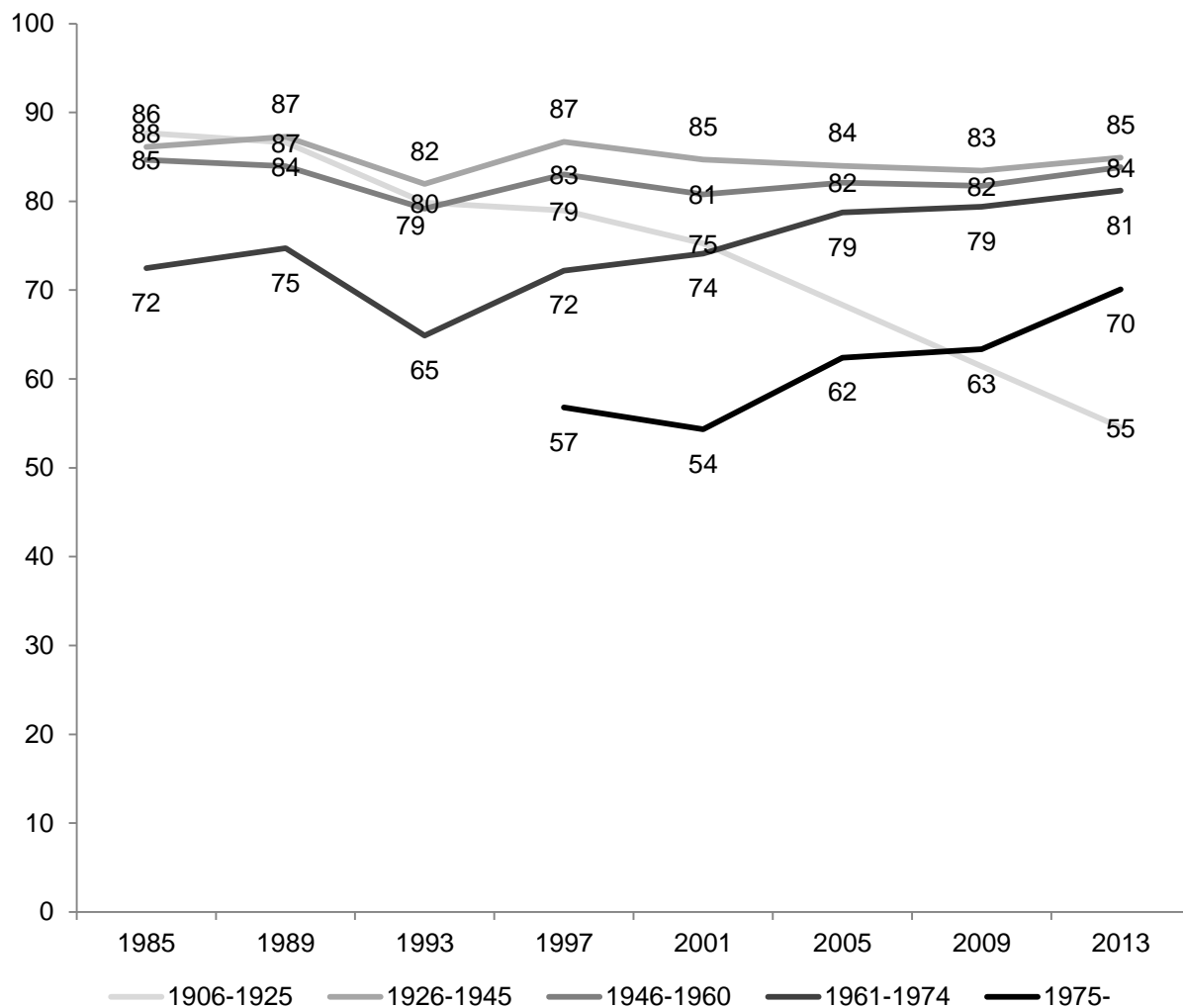

Diskusjon

Resultatene i dette notatet viser en sterk fremgang i valgdeltakelsen blant de yngste velgerne ved valget i 2013. Medienes kampanje for å få flere unge velgere til å stemme ved stortingsvalget 2013 kan være en forklaring på denne endringen, men våre data gjør det ikke mulig å teste om det er en slik årsakssammenheng. Det vi derimot kan gjøre er å se om mønstrene i utviklingen fra 1985 til 2013 stemmer overens med en livsfase-forklaring, en generasjons-forklaring eller en periodeeffekt. Hvis medienes kampanje forklarer endringene fra 2009 til 2013 er det definitivt snakk om en periodeeffekt, men vi er altså ikke i stand til å teste det konkret.

For å få et generelt bilde av utviklingen deler vi norske velgere inn i generasjoner. Hvis generasjons-forklaringen er den riktige, vil vi se stabilitet i ulike generasjoners deltakelse over tid. Brå endringer ved ett valg kan være et uttrykk for periodeeffekter. I figur 3 skiller vi mellom førkrigsgenerasjonen, født 1906-1925, som vokste opp før andre verdenskrig og som i dag utgjør en liten, aldrende gruppe. Deretter kommer generasjonen født fra 1926 til 1945: krigsgenerasjonen. Den første etterkrigsgenerasjonen er født fra 1946 til 1960. Så kommer de som er født fra 1961 til 1974, mens den yngste generasjonen er født i 1975 eller senere. Valgdeltakelsen til disse generasjonene over tid fremgår av figur 3.

Figur 3. Valgdeltakelse etter generasjon, 1985-2013. Prosent

Peker utviklingen i figur 3 i retning av en generasjons-, livsfase- eller periode-forklaring? Noen generasjoner har stabilt høy deltakelse over tid; det gjelder de som er født i perioden fra 1926 til og med 1960 (de to øverste linjene i figuren). Disse velgerne ser ikke ut til å være nevneverdig preget av livsfaser eller periodeeffekter. Den aller eldste generasjonen, derimot, starter med å ha høy deltakelse på 1980-tallet, men så synker deltakelsen, etter hvert som de blir riktig gamle.⁴ Alderdom har en negativ effekt på deltakelsen; altså en effekt av livsfase. Blant de to yngste generasjonene ser vi klare endringer over tid, som kan vitne om både periode- og livsfaseeffekter. Disse generasjonene har lav deltakelse i ung alder, som så går opp med økende alder. I tillegg ser man mer usystematiske utslag ved bestemte valg; periodeeffekter. Det gjelder for eksempel i 1961-1974-generasjonen ved valget i 1989. Blant disse er det også en kraftig nedgang til 1993.

Hva kan vi så tro om mobiliseringen av de unge i 2013? Den yngste generasjonen i figur 3 viser en gradvis økt deltakelse fra valg til valg. Det skyldes dels en endring i livsfase; denne generasjonen blir eldre for hvert valg. Det kan også være et uttrykk for en gradvis økende tilbøyelighet til å delta blant unge velgere. Hvis vi fokuserer kun på de yngste velgerne, så skjedde det en mobilisering av førstegangselgere også ved lokalvalget i 2011; deltakelsen økte da med 11 prosentpoeng (Bergh og Ødegård 2013). Sett i sammenheng, gir de to valgene i 2011 og 2013 et inntrykk av en økt politisk interesse og bevissthet blant unge velgere. Kanskje står vi ovenfor en ungdomsgenerasjon som generelt er mer politisk aktive enn generasjonene forut for dem? Det var mye som tydet på at økningen i førstegangselgeres deltakelse i 2011 kom som en reaksjon på terrorangrepene 22. juli det året. Det er ikke utenkelig at vi ser en videreføring av denne effekten også i 2013. Kanskje har medienes kampanjer bidratt til å holde ved like det politiske engasjementet fra 2011? Det er ikke metodisk mulig å måle en slik effekt i våre data. Mye tyder likevel på at dagens ungdomsgenerasjon mer mottakelig for budskapet om at man bør stemme, enn forutgående generasjoner.

Innenfor rammen av valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning vil vi studere disse resultatene nærmere i tiden som kommer. Blant annet vil vi undersøke hvilke politiske saker som virket mobiliserende blant de unge ved 2013-valget. Vi vil også undersøke hvilke politiske preferanser de mobiliserte ungdommene har. Har den økte deltakelsen noen politiske konsekvenser? Analysene av norske velgere anno 2013 har bare så vidt begynt.

4. Vi har ikke tall for denne gruppen ved valgene i 2005 og 2009, men det store utvalget ved 2013-valget gjør det mulig å studere deres deltakelse det året.

Referanser

- Bergh, J. og G. Ødegård (2013): "Ungdomsvalget 2011", i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, vol. 29, 30-50.
- Bhatti, Y. & K.M. Hansen (2012): "Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters", *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, vol. 22, 380-406.
- Bhatti, Y., K.M. Hansen og H. Wass (2012): "The relationship between age and turnout: A roller-coaster ride", *Electoral Studies*, vol. 31: 588-593.
- Bjørklund, T. og U. Kjær (2002): «Valgdeltakelsen ved lokalvalg i Norge og Danmark: Likheter og forskjeller». i Aardal Bernt (red.). *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Christensen, D.A., S. Arnesen, G. Ødegård og J. Bergh (2013): *Valgdeltagelsen ved kommunestyrevalget 2011*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning (rapport nr. 1 2013).
- Elklit, J., B. Møller, P. Svensson og L. Togeby (2005): *Gensyn med sofavælgerne. Valgdeltakelse i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Franklin, M.N. (2004). *Voter Turnout and The Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gallego, A. (2009): "Where Else Does Turnout Decline Come From? Education, Age, Generation and Period Effects in Three European Countries", *Scandinavian Political Studies*, vol. 32: 23-44.
- Milner, H. (2010). *The internet generation. Engaged citizens or political dropouts*. Lebanon, N.H.: University Press of New England.
- Smets, K. og C. van Ham (2013). "The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout", *Electoral Studies*, vol 32: 344-359.
- Valen, H., B. Aardal og G. Vogt (1990): *Endring og kontinuitet. Stortingsvalget 1989*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Wolfinger, R.E. og S.J. Rosenstone (1980): *Who Votes?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Aardal, B. (1999). "Rotløs ungdom?" i Aardal, B (red.) *Velgere i 90-årene*, Oslo: NKS forlaget.